

Ὁμιλία στὴν Ἐκδήλωσι πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ
στὴν Αἴθουσα τοῦ Πολιτιστικοῦ Κέντρου Δήμου Θέρμης Θεσσαλονίκης
Β' Κυριακὴ Νηστειῶν, 23.2/8.3.2015

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς Ὅψεις ἀπὸ τὸν Βίο, τὴν Ὁμολογία καὶ τὴν Μαρτυρία του

† Ἐπισκόπου Γαρδικίου Κλήμεντος

Θεοφιλέστατε ἅγιε Ἀδελφὲ Ἐπίσκοπε Φιλίππων κ. Ἀμβρόσιε·
Σεβαστοὶ Πατέρες καὶ Μητέρες·
Ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ Ἀδελφοὶ καὶ Ἀδελφές·

ΕΙΝΑΙ μεγάλη τιμὴ καὶ εὐλογία ἡ Σύναξι αὐτὴ γιὰ ὅλους μας,
στὴν φιλόξενη αἴθουσα τοῦ Πολιτιστικοῦ Κέντρου τοῦ Δήμου
Θέρμης Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία εἶναι ἀφιερωμένη στὸν μέγα Ἅγιο
Γρηγόριο Παλαμᾶ, Ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης.

Ἡ ἀγάπη καὶ φροντίδα Ἀδελφῶν τῆς τοπικῆς Μητροπόλεως
τῆς Ἐκκλησίας μας τῶν Γνησίων Ὁρθόδοξων Χριστιανῶν Ἑλλά-
δος καὶ ἡ πρόθυμη παροχὴ εὐλογίας ἀπὸ τὸν ἀσθενοῦντα οἰκεῖο
Ἱεράρχη ἅγιο Θεσσαλονίκης καὶ Δημητριάδος κ. Μάξιμο, μᾶς ἔφε-
ραν ἐδῶ, προερχομένους ἀπὸ κοντὰ καὶ μακρὰ, γιὰ νὰ ἐκφρά-
σουμε τὴν εὐλάβειά μας στὸν ἐπιτυχῶς ἐπικληθέντα ὡς **Στόμα
Θεοῦ, Κήρυκα τῆς Χάριτος καὶ Μάστιγα τῶν Αἰρέσεων** Θαυ-
ματουργοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, τὸ καύχημα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸ
ἐδραίωμα τῆς Πίστεως.

Εἶναι τὸ ἐλάχιστο πού δυνάμεθα νὰ προσφέρουμε στὸν **Εὐαγ-
γελιστὴ αὐτὸ τῆς Χάριτος καὶ τῆς Θεώσεως**, τὸν «**νέο Χρυσό-
στομο**», ὅπως προσφυῶς ἐπιγράφηκε, εἰδικὰ τὴν ἡμέρα αὐτὴ, Β'
Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν, στὴν ὁποίαν ὠρίσθηκε ὁ Ἐορτασμός του
ἀπὸ ὅλη τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, σὰν προέκτασι τῆς προηγηθεί-
σης Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, διότι τὸ πρόσωπο καὶ ἡ διδασκαλία

του αποτελούν **μία νέα Νίκη τῆς Ὁρθοδοξίας** καὶ ἕναν συγκλονιστικό Θρίαμβο τῆς Ἀληθείας!

Ἐχουν γραφῆ πάρα πολλά γιὰ τὸν εὐοραζόμενο Ἅγιο, ὁ ὁποῖος ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ **Θεολόγος τῆς Παραδόσεως καὶ τοῦ Θαυραίου Φωτός**, ὁ γνήσιος ἀκόλουθος καὶ ἰσοστάσιος τῶν Ἁγίων Πατέρων, ὁ ὁποῖος ἐπαναδιατύπωσε τὶς θεῖες Ἀλήθειες σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς του, ὥστε ἡ διδασκαλία του νὰ ἀποτελῆ πράγματι **ὀργανικὴ ἀνάπτυξι τῆς προγενέστερης Πατερικῆς Παραδόσεως**.

Ἐμεῖς οἱ ταπεινοί, ἔχοντες πρὸ ἡμῶν τὸ δυσθεώρητο ὕψος τῆς προσωπικότητος, τῶν ἔργων καὶ τῶν θαυμασίων μιᾶς τέτοιας ἐξέχουσας μορφῆς, θὰ ἀρκεσθοῦμε σὺν Θεῷ σὲ μία σταχυολόγησι κάποιων μόνον ὄψεων ἀπὸ τὸν Βίο, τὴν Ὁμολογία καὶ τὴν Μαρτυρία Αὐτοῦ, ὡς ἀπόδοσι χρέους εὐγνωμοσύνης, ὡς τὰ δύο ἐκεῖνα λεπτὰ τῆς χήρας, ἀποθέτοντες αὐτὰ στὸ κοινὸ θησαυροφυλάκειο τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὶς καρδιές τῶν ἀκροατῶν καὶ ἀναγνωστῶν μας, εὐχόμενοι τὰ πτωχὰ ψελλίσματά μας νὰ γίνουν καὶ ἀποδειχθοῦν θεῖα χάριτι πλούσια καὶ νὰ ἀποφέρουν καρπὸν πολλήν.

α. «Φώτισόν μου τὸ σκότος!»

Ὁ Ἅγιός μας γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολι τὸ 1296 ἀπὸ γονεῖς καταγομένους ἐξ Ἀνατολῶν, τὸν Κωνσταντῖνο καὶ τὴν

Καλή. Ἀνατράφηκε σὲ κλίμα εὐσεβείας, διότι ἡ οἰκογένειά του ἦταν μία πραγματικὴ «κατ' οἶκον Ἐκκλησία». Εἶχε ἄλλα 4 ἀδελφία. Ὁ πατέρας του ἦταν Συγκλητικός, γνωστός τοῦ Ἀυτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου, καὶ κάτοχος τῆς Νοερᾶς Προσευχῆς. Πρὸ τῆς κοιμήσεώς του, ὅταν ὁ ἱερός Γρηγόριος ἦταν μόλις 7 ἐτῶν, ἔλαβε τὸ Μοναχικὸ Σχῆμα μετονομασθεὶς Κωνσταντῖος, καὶ ἔθεσε τὰ τέκνα του ὑπὸ τὴν Προστασίαν τῆς Κυρίας Θεοτόκου. Στὴν Παναγία μας ἦταν πὺν προσέφευγε

μέ μεγάλη εὐλάβεια ὁ Γρηγόριος ἀπὸ τὴν παιδική του ἡλικία. Ἐπειδὴ δυσκολευόταν στὴν ἀποστήθισι τῶν μαθημάτων του, κάθε ἡμέρα ἔκανε τρεῖς μετάνοιες μὲ θερμὴ προσευχὴ ἐνώπιον τῆς Εἰκόνας τῆς Θεομήτορος καὶ ἔτσι ὁ νοῦς του διανοιγόταν καὶ διάβαζε εὐκόλα.

Ὁ ἱερός Γρηγόριος ἔλαβε καλὴ παιδεία, φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ, ἀξιώθηκε μάλιστα νὰ ἔχη διδάσκαλο στὴν κατὰ Θεὸν φιλοσοφία τὸν περίφημο Θεόληπτο Φιλαδελφείας, Νηπτικὸ Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ σὲ ἡλικία 20 ἐτῶν, αὐτός, ἡ μητέρα του, τὰ δύο ἀδελφία του καὶ οἱ δύο ἀδελφές του, ὅλοι οἰκογενειακῶς ἐγκατέλειψαν τὰ ἐγκόσμια καὶ ἔγιναν Μοναχοὶ καὶ Μοναχές!

Στὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ὁ ἱερός Γρηγόριος κατέληξε, ἀσκήτευσε ἀρχικῶς μὲ ὑποταγὴ στὸν Ὅσιο Γέροντα Νικόδημο τὸν Ἰουχαστή, στὰ ὄρια τῆς Μονῆς Βατοπαιδίου, ὅπου ἐπροσηύχετο διακαῶς μὲ τὴν γνωστὴ προσευχὴ του: «**Κύριε, φώτισόν μου τὸ σκότος!**» (ἢ, κατ' ἄλλη ἐκδοχὴ, «**Ὑπεραγία Θεοτόκε, φώτισόν μου τὸ σκότος!**»!).

Αὐτὸ ἐπαναλάμβανε συνεχῶς, διότι γνώριζε ὅτι τὸ αἰσθητὸ φῶς, ὅπως καὶ τὸ νοητὸ τῆς γνώσεως, εἶναι φῶτα κτιστὰ καὶ δὲν σώζουν τὸν ἄνθρωπο. Ἔχουμε ἀνάγκη τοῦ θείου Φωτὸς τῆς Χάριτος, διότι μετὰ τὸν χωρισμὸ μας ἀπὸ τὸν Θεὸ διὰ τῆς παρακοῆς, βρήκαμε τὸν θάνατο, ἀπωλέσαμε τὴν θεία διαμονὴ στὸν Παράδεισο τῆς τρυφῆς καὶ γυμνωθήκαμε ἀπὸ τὰ ἐνδύματα τοῦ «ἀφθάρτου φωτός»¹ καὶ πλέον μᾶς κατέλαβε νύκτα καὶ μᾶς περιτύλιξε σκότος· τὸ «κατ' εἰκόνα» ἀμαυρώθηκε καὶ τὸ «καθ' ὁμοίωσιν» ἀπωλέσθηκε...

Βέβαια, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατῆλθε μέχρις ἡμῶν καὶ ὑπέμεινε Σταυρὸν καὶ Θάνατον, καὶ ἔτσι λαφυραγώγησε τὸν Ἄδη καὶ ἔδειξε πάλι στὴν φύσι μας τὸ Φῶς τῆς Αθανάτου Ζωῆς, ὡς Φῶς Ἀναστάσεως².

Τὸ Φῶς αὐτὸ ἐνυπάρχει στὴν Ἐκκλησία, τὴν «**Κοινωνίαν Θεώσεως**», καὶ μᾶς παρέχεται διὰ τῶν Μυστηρίων καὶ τῶν Ἀρετῶν. Ὅμως, γιὰ νὰ λάβουμε Φῶς Χάριτος αἰσθητῶς χρειάζεται ἀγώνας, ἐφ' ὅσον ἀντιτάσσεται σφοδρὰ ἡ «φιλαμαρτήμων γνώμη», ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ἐμπάθειά μας.

Πρέπει νὰ φύγουν τὰ σύννεφα τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα ἐπικάθηνται στὴν ψυχὴ καὶ τὴν σκοτεινιάζουν καὶ δὲν ἐπιτρέπουν νὰ φανερωθῇ καὶ νὰ λάμψη τὸ Φῶς τῆς Χάριτος, τὸ ὁποῖο κρύπτεται καὶ σιγοκαίει ἐντὸς μας ἀπὸ τὸ Ἅγιο Βάπτισμα.

Ὅλα αὐτὰ γνώριζε ὁ Ἅγιος, ὁ ὁποῖος μᾶς τὰ ἐξήγησε καὶ ἀνέ-

λυσε, γί' αὐτὸ καὶ ζητοῦσε φωτισμὸ τοῦ σκοτόυ τῆς ψυχῆς του ἄνωθεν. Καὶ δὲν παρέλειπε βέβαια τὶς πρακτικὲς ἀρετὲς, τὴν προσευχὴν, τὴν μετάνοια, τὴν ὑπακοή, τὴν ταπείνωσι, τὴν νηστεία, τὴν ἀγρυπνία, τὴν ἐγκράτεια, τὴν κακοπάθεια, τὴν μελέτη καὶ τὴν πρόθυμη διακονία. Γί' αὐτὸ καὶ ἡ ἀπάντησι τοῦ Οὐρανοῦ σὲ μία τέτοια ἐκλεκτὴ ψυχὴ ἦλθε κατὰ τὸ δεῦτερο μόλις ἔτος τῆς ἀποταγῆς της.

Τοῦ παρουσιάσθηκε ὁ Ἅγιος Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ὡς ἀπεσταλμένος τῆς Παναγίας μας, καὶ τὸν ἐρώτησε γιατί δὲν παύει νὰ ἰκετεῦν «φώτισόν μου τὸ σκοτός». Ὁ ἱερός Γρηγόριος ἀπήντησε, ὅτι δὲν γνώριζε τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ ζητήσῃ προσευχόμενος, ὡς ἄνθρωπος ἀτελής καὶ γεμάτος πάθη, παρὰ τὸν θεῖο φωτισμὸ, γιὰ νὰ βλέπῃ καὶ νὰ πράττῃ τὸ σωτήριο θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τότε ὁ Ἅγιος Εὐαγγελιστῆς τοῦ εἶπε, ὅτι ἡ Δέσποινα τῶν ὄλων τοῦ παραγγέλει νὰ μὴ δειλιάζῃ καὶ ἀμφιβάλλῃ, διότι «θὰ σοῦ εἴμαστε βοηθοὶ αὐτὴ καὶ ἐγώ». Ὁ ἱερός Γρηγόριος ἐρώτησε σὲ ποιὸ βίῳ θὰ τοῦ ἦσαν βοηθοί, στὸν παρόντα ἢ στὸν μέλλοντα. Καὶ ὁ Ἅγιος Εὐαγγελιστῆς διαβεβαίωσε: **«Καὶ παλαιὰ καὶ τώρα, καὶ στὸν παρόντα βίῳ καὶ στὸν μέλλοντα»³!**...

Ὁ ἱερός Γρηγόριος καὶ μετὰ τὴν διαβεβαίωσι αὐτῆ, ὅπως καὶ κατόπιν καὶ ἄλλων θείων ἀντιλήψεων καὶ δωρεῶν ποὺ ἀξιώθηκε σὲ διάφορες περιστάσεις τοῦ Βίου του, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐπικαλῆτε συνεχῶς τὸ ἅγιον Ὄνομα τοῦ Κυρίου, νὰ διαμένῃ ἐν μετάνοιᾳ στὴν *Νοερὰ Προσευχὴ*, ἐκζητῶν τὸ θεῖον Ἐλεος, διότι θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸ του ἁμαρτωλό. Ὅσο πιὸ Ἅγιος εἶναι κάποιος, τόσο θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του ἁμαρτωλό, διότι σημεῖο ἀναφορᾶς του δὲν εἶναι ὁ κόσμος, ἀλλ' ὁ μόνος Ἅγιος Θεός. Ἡ ἐπίγνωσις ὅμως τῆς ἁμαρτωλότητος δὲν φέρει ἀπελπισία, παρὰ ὠθεῖ σὲ προσφυγὴ στὸν Θεὸ μὲ ἐλπίδα, μέσῳ τῆς προσευχῆς, μὲ διαρκῆ, ἀκατάπαυστη καὶ ἀδιάλειπτη αἴτησι τῆς θείας βοηθείας καὶ ἀντιλήψεως.

Γιὰ τὸν λόγῳ τοῦτο, ὁ ἱερός Γρηγόριος, ὅταν ἀργότερα βρέθηκε ὡς Ἱερομόναχος πλεόν νὰ ἀσκητεῦν σὲ σπήλαιον στὴν Σκίτη τοῦ Προδρόμου τῆς Βεροίας, παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα ποταμό, ἐπέμενε ὅτι **ἡ Νοερὰ Προσευχὴ δὲν εἶναι μόνο γιὰ τοὺς Μοναχοὺς καὶ τὶς Μοναχές, ἀλλὰ γιὰ ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς.** Τότε, ἕνας Γέροντας Συνασκητῆς του, ὀνόματι Ἰώβ, παραξενεύθηκε καὶ ἀντέτεινε ὅτι ἡ Νοερὰ Προσευχὴ εἶναι μόνον γιὰ τοὺς ἀφιερωμένους στὸν Θεό, καὶ ὄχι γιὰ τοὺς πιστοὺς στὸν κόσμῳ. Ὅταν ὅμως ἀργότερα ὁ Γέροντας αὐτὸς ἀποσύρθηκε στὸ κελλί του γιὰ προσευχὴ, τοῦ ἐμφανίσθηκε Ἅγιος Ἄγγελος καὶ τὸν προέτρεψε νὰ μὴ ἀντιλέγῃ

στην γνώμη του ἱεροῦ Γρηγορίου, ἀλλὰ νὰ φρονῆ ὅπως καὶ ἐκεῖνος!⁴...

β. Ήσυχασμὸς

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς εἶναι ὅπως λέγουμε **Ήσυχαστῆς Θεολόγος ἢ Θεολόγος τοῦ Ήσυχασμοῦ**, καὶ ἀπὸ ὅσα μέχρι τώρα ἐκθέσαμε, δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσουμε τοῦτο μὲ εὐκολία. Διότι, ὅταν λέγουμε *Ήσυχασμὸς*, δὲν ἐννοοῦμε ἀπλῶς τὴν μέθοδο προσευχῆς τῶν Ἐρημιτῶν καὶ Ἀναχωρητῶν Μοναχῶν, ἀλλὰ **τὴν στάσι ζωῆς**, γιὰ ἀποκάλυψι τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο, καὶ γιὰ ἀληθινὴ Κοινωνία μαζί Του, ἐφ' ὅσον ὁ πιστὸς ἀναζητεῖ καὶ ποθεῖ τὸν Κύριο καὶ μάλιστα κυρίως μέσῳ τῆς Νοεραῆς Προσευχῆς· ὅταν δηλαδή, μαζί μὲ τὴν ἐπιτέλεσι κάθε ἀρετῆς, καὶ ἰδίως τῆς ὑπακοῆς, δὲν παύουν ὁ νοῦς καὶ τὰ χεῖλη νὰ ἐπικαλοῦνται καρδιακὰ τὸ σωτήριον Ὄνομα Χριστοῦ τοῦ Ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Διότι, μὲ τὴν νοερά αὐτῆ ἡσυχία, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν εἴμεθα στὴν ἔρημο, παύει ὁ μετεωρισμὸς καὶ ἡ ποικίλη περιπλάνησι τοῦ νοῦ, ἀποκαθίσταται ἡ ἐνότητα τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, οἱ ὁποῖες συνήθως εἶναι κατακερματισμένες, καὶ ἐπιτυγχάνεται ἡ «κατὰ Θεὸν σχολή», ἡ **διαμονὴ σὲ σχέσι, κοινωνία καὶ ἔνωσι μὲ τὸν Θεό**, πὺν ἀποδιώκει τοὺς δαίμονες καὶ τὰ πάθη καὶ φέρει τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο.

Ὁ Ήσυχασμὸς⁵ δὲν ἦταν κάτι νέο στὴν Ἐκκλησία, τὸ ὁποῖο διαμορφώθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀλλὰ **ἐνυπάρχει στὴν οὐσία καὶ στὸν πυρῆνα τῆς Εὐαγγελικῆς Ὁρθοδόξου Πίστεώς μας**. Εἶναι ὁ ἀγώνας κατὰ τῶν παθῶν μὲ μετάνοια, ἢ ἀποδιώξεις τῶν κακῶν λογισμῶν, γιὰ νὰ μὴ εἰσέλθουν στὴν καρδιά, ἢ μὴ προσκόλλησις στὰ ἔμπαθῆ καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἢ συγκέντρωσις τοῦ νοῦ στὴν καρδιά μὲ τὴν μονολόγιστη Εὐχὴ «*Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με!*», τὸ πένθος, τὰ δάκρυα καὶ ἡ αὐτομεμφία· ἀλλὰ εἶναι καὶ ἡ μετοχὴ στὴν Λατρεία καὶ μάλιστα ἡ συχνὴ εὐχαριστιακὴ λειτουργικὴ συμμετοχὴ καὶ ζωὴ· καὶ παράλληλα, εἶναι ἡ ὑγιὲς κοινωνικὴ ζωὴ θυσίας καὶ προσφορᾶς, εὐσπλαγχνίας καὶ ἐλέους γιὰ ὅλο τὸν κόσμον καὶ γιὰ ὅλη τὴν κτίσι.

γ. Διάκρισις Οὐσίας καὶ Ἐνεργείας στὸν Θεὸ

Ἡ ἡσυχαστικὴ μέθοδος ἢ νῆψις προϋποθέτει ἐγκράτεια γιὰ κάθαρι τοῦ σώματος, ἀγάπη γιὰ μεταποίησι τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας σὲ ἀρετές, καὶ **προσευχὴ** ὥστε ὁ ἐξαγνισμένος νοῦς νὰ

παρίσταται ὑψούμενος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ λαμβάνη ἀπὸ τὸν κατερχόμενο/ἀποκαλυπτόμενο Κύριό μας ὅ,τι ἔχει ὑποσχεθῆ γιὰ τοὺς καθαρὸς τῆ καρδιά⁶, δηλαδή τὴν ἐμφάνειά Του ὡς **Φῶς**, τὸ Ὅποιο δὲν εἶναι αἰσθητὸ καὶ ὑλικό, ἀλλὰ **προαιώνιο καὶ ἀτελεύτητο**⁷. Ὁ Θεὸς γίνεται ἔτσι **προσιτός** καὶ κατοικεῖ στὸν ἄνθρωπο, ποιεῖ «μονὴν παρ' αὐτῶ»⁸ καὶ ἐνώνεται μαζί του, τοῦ μεταδίδει τὴν θεία Ζωή Του, καθιστώντας τὸν θεὸν κατὰ χάριν, θεώνοντάς τον. **Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἐνεργεῖ καὶ ἡ Ἐνέργειά Του, ἡ Ὅποία προέρχεται φυσικῶς ἀπὸ τὴν Οὐσία Του, εἶναι θεία καὶ ἄκτιστη, γινόμενη μεθεκτὴ ὡς Φῶς**: αὐτὸ τὸ ἄκτιστο Φῶς προϋπέδειξε ὁ Κύριός μας στὸ ὄρος Θαβῶρ κατὰ τὴν θεία Μεταμόρφωσι, εἶναι δὲ τοῦτο ἀπείρως ἀνώτερο ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινη γνῶσι καὶ κατάληψι.

Απὸ αὐτὸ ἐξάγεται, ὅτι στὸν Θεὸ ἔχουμε **διάκρισι Οὐσίας**, ἡ Ὅποία εἶναι ἐντελῶς ἀμέθεκτη καὶ ἀπρόσιτη στὰ δημιουργήματα, **καὶ Ἐνεργείας**, ἡ Ὅποία εἶναι προσιτὴ, ἀγιάζουσα τὸν ἄνθρωπο. Ἡ θεοπρεπτής αὐτὴ διάκρισις ὑπῆρχε στὴν Παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς τόνισε ἀκριβῶς τὸν ἄκτιστο χαρακτήρα τῶν θείων Ἐνεργειῶν.

Ἡ διάκρισις αὐτὴ εἶναι **θεμελιώδης** γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία, διότι χωρὶς αὐτὴν περιπίπτουμε σὲ κακοδοξίες, ἀλλὰ καὶ δὲν ὑπάρχει τρόπος ἐρμηνείας τῆς Ἀγιογραφικῆς διδασκαλίας περὶ ἀληθινῆς κοινωνίας μὲ τὸν Θεό. Δὲν μπορούμε νὰ ἐνωθοῦμε μὲ Αὐτὸν φυσικῶς, *κατ' οὐσίαν*, διότι αὐτὸ ἀφορᾷ μόνον στὰ Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος: ἀλλ' οὔτε *ὑποστατικῶς*, διότι αὐτὸ ἀφορᾷ μόνον στὴν ἀνθρώπινη φύσι τοῦ Χριστοῦ: ἀπομένει ἡ *κατ' ἐνέργειαν* ἢ *κατὰ χάριν* κοινωνία καὶ ἐνωσις, ἡ ὁποία μᾶς καθιστᾷ «κοινωνοὺς θείας φύσεως»⁹, χωρὶς ἡ οὐσία μας νὰ γίνεται οὐσία Θεοῦ. Στὴν σωτηρία-θέωσι, μένουμε ἄνθρωποι, γινόμενοι θεοὶ κατὰ χάριν, ὅπως ὁ Χριστὸς μας ἔμεινε Θεός, ἂν καὶ ἔγινε ἄνθρωπος μὲ τὴν θεία Ἐνσάρκωσι¹⁰.

Ὁ ἀληθινὸς Θεός μας δὲν εἶναι μόνον ὑπερβατικός, ἀκατάληπτος καὶ ἀπρόσιτος, ἀλλὰ καὶ ἐνδοκόσμιος, καταληπτὸς καὶ προσιτός. Ἀποκαλύπτεται στὴν «ἐξοδό» Του καὶ «πρόοδό» Του, φανερῶνεται, ὅπως καὶ ἐνώνεται -ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἀγάπῃ- μὲ τὰ λογικὰ πλάσματά Του, μὲ τὴν δύναμι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς Φῶς, σὲ μία δηλαδή ἄφατη καὶ ἄρρητη πραγματικότητα, πού τῆς ταιριαρίζει ἡ προσωνυμία τοῦ Φωτός. Πρόκειται βέβαια γιὰ δωρεὰ Θεοῦ σὲ ὀλίγους ἐκλεκτούς, οἱ ὁποῖοι φθάνουν σὲ πνευματικὴ τελειότητα, ἀλλὰ ὅλοι πρέπει ἐκεῖ νὰ κατατείνουμε: «ἔσεσθε

οὐν ὑμεῖς τέλειοι, ὡσπερ ὁ Πατήρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν»¹¹.

Σωτηρία σημαίνει ἁγιασμός, δηλαδή εἴσοδος στήν φυσική λαμπρότητα τῆς Θεότητος: «τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν»¹².

Τὸ Φῶς τῆς Μεταμορφώσεως καὶ ἡ ὑπόστασις τῶν μελλόντων-ἐσχάτων, ὡς καὶ τὸ Φῶς τῶν κεκαθαρωμένων σὲ κάθε ἐποχή, εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό¹³, μᾶς βεβαιώνει ὁ παθὼν καὶ μαθὼν τὰ Θεῖα Θεολόγος τοῦ Ἀκτίστου Φωτὸς τῆς Χάριτος Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς.

Αὐτὴ δὲ ἡ διδασκαλία καὶ παράδοσις τῆς ἐμπειρίας τῆς θεώσεως εὐρίσκεται στήν Ἐκκλησία, παραδεκτὴ καὶ προσιτὴ σὲ κάθε ψυχὴ «ἀγία καὶ πιστὴ», οἱ δὲ «ἀμύητοι» στὰ θεῖα δὲν δύνανται οὔτε νὰ τὴν ἐννοήσουν, οὔτε νὰ τὴν ποθήσουν, οὔτε βέβαια καὶ νὰ τὴν παραδεχθοῦν, ἀκολουθήσουν καὶ ἐφαρμοῦσουν...

δ. Ἡ ἐπίθεσις ἐκ Δυσμῶν

Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ ΙΔ' αἰ., ἐμφανίσθηκε στήν Ἀνατολή καὶ διέμενε ἄλλοτε στήν Κωνσταντινούπολι καὶ ἄλλοτε στήν Θεσσαλονίκη ἓνας τέτοιος «ἀμύητος», ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον δὲν ἐννοοῦσε ἢ ποθοῦσε ὅλα αὐτὰ τὰ θεῖα καὶ ὑψηλά, ἀλλὰ ἐστράφη ἐναντίον τους γιὰ νὰ τὰ πολεμήσῃ καὶ δῆθεν νὰ τὰ καταρρίψῃ, ἐξ αἰτίας του δὲ προκλήθηκε ἡ λεγομένη ἡσυχαστικὴ ἔριδα. Αὐτὸς ἦταν ἓνας Οὐνίτης ἀπὸ τὴν Κάτω Ἰταλία, ὁ Βαρλαάμ ὁ Καλαβρός, ἀνθρωπιστὴς φιλόσοφος καὶ σχολαστικὸς θεολόγος. Ἐμφανίσθηκε ὡς ἐνάντιος τῶν Λατίνων καὶ συνέγραψε μάλιστα λόγους ἐναντίον τους, ἀλλὰ ἦταν μέχρι τὰ τρισβᾶθα τῆς σκοτεινῆς ψυχῆς του ἐμποτισμένος μὲ τὴν αἰρετικὴ πλάνη, αὐθαιρεσία καὶ ἀλλοτριώσει τῆς Δυτικῆς Χριστιανοσύνης, καὶ ἄρα ἦταν ἓνας κλασσικὸς ἐκπρόσωπος αὐτῆς. Γι' αὐτὸ ὁ Βαρλαάμ ταύτιζε Οὐσία καὶ Ἐνέργεια στὸν Θεό, ἀπέρριπτε τὸν Ἡσυχασμὸ καὶ τὴν Νοερὰ Προσευχή, θεωροῦσε τὸ Φῶς τῆς Μεταμορφώσεως κτιστὸ σύμβολο κατώτερο τῆς νοήσεως, γενικὰ ἀμφισβητοῦσε τὴν Ἐκκλησία ὡς «Κοινωνία Θεώσεως», ὑπερεκτιμοῦσε τὴν κατὰ κόσμον σοφία καὶ τὸν φιλοσοφικὸ στοχασμὸ εἰς βάρος τῆς θεοπτίας, ἀλλὰ καὶ ἠρνεῖτο τὴν ἀποδεικτικὴ λεγομένη μέθοδο στὰ περὶ Θεοῦ, ἔνεκα τοῦ ἀκαταλήπτου Αὐτοῦ, προτιμώντας τὴν διαλεκτικὴ φιλοσοφικὴ μέθοδο, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς εἶναι ὑπεράνω νοήσεως καὶ συλλογισμοῦ.

Αὐτὴ τὴν τελευταία ἀρχὴ χρησιμοποίησε ὁ Βαρολαᾶμ στὸ ἔργο του κατὰ Λατίνων, γιὰ νὰ ὀδηγηθῆ οὐσιαστικὰ σὲ ἕναν θεολογικὸ ἀγνωστικισμό, στὴν θεώρησι δηλαδὴ ὅτι οἱ θεολογικὲς διαφορὲς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἦσαν ἄνευ οὐσιαστικοῦ περιεχομένου καὶ ἄνευ πραγματικῆς ἀξίας καὶ σημασίας, καὶ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ κατέτεινε σὲ ἕναν ἀνεπίτρεπτο συμβιβασμὸ Ἀληθείας καὶ Πλάνης.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος κατενόησε ἐξ ἀρχῆς τὴν ὑποκρυπτόμενη πλάνη τοῦ Βαρολαᾶμ καὶ συνέγραψε τοὺς δύο Ἀποδεικτικὸς Λόγους τοῦ *Περὶ Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*, γιὰ νὰ καταδείξῃ τὴν ἀπομάκρυνσι τῶν Λατίνων ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν Πατερικὴ Παράδοσι, **τις πηγὲς αὐτὲς πνευματικῆς αὐθεντίας στὴν Ἐκκλησία**, καὶ τὴν συνακόλουθῃ ἔκπτωσί τους ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία.

Ἔτσι, ἡ πτώσις τῶν Λατίνων στὴν αἴρεσι τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (*Filioque*), τὴν ὁποίαν εἰσήγαγαν στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως, παρομοιάζεται ἀπὸ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο μὲ τὴν **πτώσι τοῦ ἐλέφαντα**, ὁ ὁποῖος ὅταν πέση δὲν δύναται νὰ ἐγερθῆ λόγῳ τῆς παχυσαρκίας του. Ὁ ἐλέφαντας πίπτει ἐξ αἰτίας τοῦ ὑπερβολικοῦ βάρους του καὶ οἱ Λατίνοι ἔπесαν ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνιάτου πάθους τοῦ **τύφου** (ἐπάρσεως, ἀλαζονείας), τοῦ ἰδιαίτερου αὐτοῦ κρίματος τοῦ διαβόλου, ἔνεκα τοῦ ὁποῖου εἶναι καὶ ἐκεῖνος ἀνιάτος εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἄν οἱ Λατίνοι ἀπωθήσουν τὸν τύφο καὶ ζητήσουν θεραπεία, θὰ τοὺς προσφέρουμε τὰ θεόπνευστα λόγια ὡσάν προβοσκίδες, βεβαιώνει ὁ Ἅγιος, καὶ θὰ τοὺς ἐγείρουμε, ὥστε νὰ διακρατήσουν τὸν κανόνα τῆς εὐσεβείας¹⁴.

Ἡ Αὐτοαλήθεια, ἐξηγεῖ ὁ Ἅγιος, ὁ Χριστός, μᾶς ἀπεκάλυψε περὶ τῆς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος: «τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται»¹⁵, οἱ δὲ Ἅγιοι Ἀπόστολοι παρέλαβαν καὶ παρέδωσαν «ὡς ἐδιδάχθησαν»¹⁶ περὶ τοῦ προαιωνίου τρόπου ὑπάρξεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅταν λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία διδάσκει, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δίδεται καὶ προχέεται «ἐκ τοῦ Υἱοῦ» καὶ «δί' Υἱοῦ», τοῦτο δὲν ἀναφέρεται στὴν ὑπόστασι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ στὴν ἄκτιστη Χάρι καὶ Ἐνέργεια Αὐτοῦ. Ἄν δὲν ὑπάρχῃ ἄκτιστη Χάρι καὶ Ἐνέργεια, τότε ἐξ ἀνάγκης ἀπομένει νὰ δεχθῶμε τὴν Λατινικὴ κακοδοξία τῆς δόσεως/ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὥστε νὰ δικαιωθῇ τὸ αἰρετικὸ τους φρόνημα¹⁷.

Διότι, ὑπάρχει πράγματι **ὀργανικὴ καὶ ἀμοιβαία ἐξάρτησις**

μεταξύ της διττής προόδου του Αγίου Πνεύματος (αιώνιου και χρονικής) και της διακρίσεως Ουσίας και Ένεργειας στον Θεό. Όποιος δὲν δέχεται τὴν διάκρισι αὐτή, καταλήγει στο αἰρετικὸ Filioque, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς Παπικούς, στὴν **ταύτισι** δηλαδή τοῦ τρόπου ὑπάρξεως τῆς Αγίας Τριάδος πρὸς τὸν τρόπο φανερώσεώς Της, τῆς Θεολογίας πρὸς τὴν Οἰκονομία¹⁸.

Οἱ Παπικοὶ εἰσήγαγαν αἵρεσι, διότι ἔπραξαν μὲ τρόπο **αὐθαίρετο** καὶ **περιφρόνησαν** τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ ἦθος Της. Ἡ αἵρεσις τοῦ Filioque εἶναι πρωτίστως αἵρεσις **ἐκκλησιολογική**, διότι ὀπισθεν αὐτῆς εὐρίσκεται, κατὰ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο, ἡ τοῦ «**περιόντος Πάπα περιωπῆ**»¹⁹, τὸ πρόσωπο τοῦ Πάπα (!), ἐναντιούμενο στὴν Αγία Γραφή, στοὺς Ἁγίους Πατέρες, στὴν Παράδοσι, ἀλλὰ καὶ στοὺς Προκατόχους του!

Ἐκ τούτου κατανοοῦμε, ὅτι **ὑπάρχει σαφῆς σχέσις αἵρέσεως Filioque καὶ Πρωτείου Πάπα**. Οἱ Παπικοὶ μὲ τὸ Filioque τοὺς **ἐξαρτοῦν** τὸν Ἅγιο Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Υἱό. Ἐφ' ὅσον γι' αὐτοὺς ὁ Πάπας τοὺς εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ **μόνος** καὶ **ἀποκλειστικὸς ἀγωγὸς** τῶν δωρεῶν τῆς χάριτος γιὰ ὅλη τὴν Ἐκκλησία, αὐτὸς λοιπὸν ἔχει δῆθεν καὶ τὴν **ἐξουσία** νὰ **διαθέτῃ** τὶς δωρεές, πὺ ἐπιχέονται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, **σὲ ὅλη τὴν Ἐκκλησία**²⁰!...

Ἴδου ἡ ἀποτρόπαιη, ἀλλὰ καὶ βλάσφημη ἀπόληξις τῆς αἰρετικῆς τοὺς διδασκαλίας, ἡ ὁποία ὑπερυψώνει τὸν Πάπα τοὺς στὴν ἰσοθεΐα!...

Ἄν επιμείναμε στὸ σημεῖο αὐτό, εἶναι ἀκριβῶς γιὰ νὰ καταδείξουμε, ὅτι ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς ἐντόπισε ἄριστα καὶ ἀνέλυσε μὲ τρόπο ἀκριβῆ, θεολογικὰ καὶ πνευματικὰ, ὄχι μόνον τὶς κακοδοξίες τοῦ ἀντι-ησυχαστοῦ Βαβλαάμ, ἀλλὰ αὐτὲς ταῦτες τὶς βασικὲς αἵρέσεις τῶν Λατίνων, οἱ ὁποῖες ὄχι μόνον δὲν θεραπεύθηκαν στοὺς μετέπειτα αἰῶνες καὶ ἕως σήμερα, ἀλλὰ ἐπαυξήθηκαν στὸ ἔπακρο. Πάντως, ὅπως καταλαβαίνουμε, ἡ **διάκρισις Ουσίας καὶ Ένεργείας** στὸν Θεὸ εἶναι τὸ **καθοριστικὸ σημεῖο** διαφορᾶς μας μὲ τὴν Δύσι, διότι μὲ αὐτὸ **σχετίζονται** καὶ ὅλες οἱ **ὑπόλοιπες διαφορᾶς** καὶ αὐτὸ **ἀποτελεῖ τὸ κλειδί** κατανοήσεως, ἀλλὰ καὶ **ἐπιλύσεώς** τοὺς.

Ἀντὶ δὲ οἱ σύγχρονοι ἐπίσημοι ὀρθόδοξοι νὰ βαδίσουν ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀσφαλοῦς Παλαμικῆς Πατερικῆς βάσεως καὶ γραμμῆς, αὐτοὶ μὲσω τῶν Οἰκουμενιστῶν ἡγετῶν τοὺς, ἰδίως ἐδῶ καὶ μισὸ αἰῶνα, ἀπὸ τοῦ 1965, πὺ ἔγινε ἡ λεγομένη Ἄρσις τῶν **Ἀναθεμάτων** Κωνσταντινουπόλεως-Ρώμης, ἔχουν περιέλθει σὲ **μία οὐνιτικὸ τύ-**

που ψευδένωσι με τὸν πολυ-αιρετικὸ Παπισμὸ, τὴν ὁποῖαν δυστυχῶς παρακολουθοῦμε νὰ βιώνουν καὶ προωθοῦν με κάθε τρόπο, ὅπως συνέβη καὶ με τὸ ἡμι-συλλεΐτουργο πατριάρχου-Πάπα τὸν παρελθόντα Νοέμβριο στὸ ἐσβεσμένο Φανάριο τῆς Κωνσταντινουπόλεως· διὰ τοῦ τρόπου ὅμως αὐτοῦ περιπίπτουν ὅλο καὶ βαθύτερα σὲ ἄβυσσο θείας ἐγκαταλείψεως, ἐνῶ κάποιοι δῆθεν Ἀντι-παπικοὶ καὶ Ἀντι-οικουμενισταί, συμπαρασυρόμενοι στὴν δεινὴ αὐτὴ πτῶσι, διαμαρτύρονται μὲν, ἀλλὰ βεβαιώνουν θλιβερῶς ὅτι ἀναμένουν μόνον τὴν ἐπίσημη κήρυξι τῆς διακοινωνίας με τοὺς Παπικούς, γιὰ νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ αὐτὴ τὴν πρωτοφανῆ Οἰκουμενιστικὴ Ἀποστασία!...

Ἐμεῖς, ἐνώπιον αὐτῆς τῆς συγχύσεως, ποῖον θὰ παραδεχθοῦμε καὶ ἀκολουθήσουμε, τὸν Ἅγιο Γρηγόριο Παλαμᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰ. θεωροῦσε τοὺς Παπικούς ὡς κακοδόξους, ἀποκομμένους ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ ἐκτὸς τῶν ἱερῶν περιβόλων τῆς²¹, ἢ τοὺς συγχρόνους κατ' ὄνομα ὀρθοδόξους, οἱ ὁποῖοι θεωροῦν πλέον τοὺς Παπικούς ὡς «Ἀδελφὴ Ἐκκλησία» με πλήρη ἐγκυρότητα καὶ ἐκκλησιαστικότητα;

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ σημασία καὶ σπουδαιότητα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ γιὰ ἐμᾶς τοὺς Χάριτι Θεοῦ Γνησίους Ὀρθοδόξους Χριστιανούς τοῦ Πατρίου Ἡμερολογίου εἶναι μεγίστη, ἡ δὲ εὐγνωμοσύνη καὶ ἀγάπη μας πρὸς Αὐτὸν τὸν Στυλὸν τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ ἐκφράζεται συνεχῶς καὶ με κάθε τρόπο, καὶ μάλιστα με τὴν γνῶσι τοῦ ἔργου του καὶ τὴν τήρησι τῆς ἀπλανοῦς διδασκαλίας του καὶ τοῦ ἁγιοπρεποῦς παραδείγματός του.

ε. Ἡ Συνοδικὴ ἐπίλυσις, οἱ δοκιμασίαι τοῦ Ἁγίου καὶ ἡ ἀνάδειξις του

Γιὰ τὴν ἀντίκρουσι τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Βαρλαᾶμ Καλαβροῦ κατὰ τοῦ Ἠσυχασμοῦ, τῆς Νοερᾶς Προσευχῆς καὶ τοῦ θείου Φωτὸς τῆς Μεταμορφώσεως, ὅπως καὶ γιὰ τὸ θέμα τῆς θείας καὶ ἀνθρώπινης σοφίας, ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ἔγραψε τὶς περίφημες «Τριάδες» του, τρεῖς τριάδες λόγων «Υπὲρ τῶν ἱερῶς Ἠσυχαστῶν», ὅπου ἀναπτύσσεται ἔξοχα ἡ υπεράσπισις τοῦ Μοναχισμοῦ, τοῦ Ἠσυχασμοῦ καὶ τῆς Νοερᾶς Προσευχῆς· τὸ θεῖον Φῶς τῆς Μεταμορφώσεως κηρύσσεται ἄκτιστον, καὶ προβάλλεται ἡ διδασκαλία γιὰ τὴν θέωσι τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς μετοχῆς του σὲ τὶς ἄκτιστες Ἐνέργειαι τῆς Θεότητος.

Ἐνα ἀκόμη θαυμασιό κείμενο, ὁ «Ἁγιορειτικὸς Τόμος» τοῦ 1340,

συνώψισε ἔξοχα τὴν ὑποστήριξι τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἡσυχασμοῦ στὴν θεολογικὴ βάσι τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, μὲ πλήρη ὑποστήριξι ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους Πατέρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Ἐφ' ὅσον τὸ θέμα ἦταν δογματικὸ καὶ ἀφοροῦσε στὴν σωτηρία, καὶ μάλιστα ὁ Βαρλαάμ προσέφυγε στὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως μὲ καταγγελία τῶν Ἡσυχαστῶν, ὡς δῆθεν αἰρετικῶν, τὸ θέμα ἔχρηζε ἀμέσου Συνοδικῆς ἀντιμετωπίσεως. Ἡ σύγκρουσις Ἡσυχαστῶν καὶ Ἀνθρωπιστῶν/Οὐμανιστῶν, ποῦ ἦταν οὐσιαστικὰ σύγκρουσις Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἢ καλύτερα Ὁρθοδοξίας καὶ Παπισμοῦ, θὰ ἐπελύετο Συνοδικά.

Αὐτὸ ἔγινε διὰ Μεγάλῃς Συνόδου τὸν Ἰούνιο τοῦ 1341 στὴν Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου **ἡ Ἡσυχαστικὴ διδασκαλία ἐθριάμβευσε**. Ἡ Σύνοδος ὠλοκληρώθηκε σὲ νέα Συνεδρία τὸν Αὐγουστο, ἐφ' ὅσον τὴν θέσι τοῦ καταισχυθέντος Βαρλαάμ ἔλαβε ὁ δυστυχῆς καὶ πολυκίνδυνος Γρηγόριος ὁ Ἀκίνδυνος²².

Ἀμέσως μετὰ, καὶ λόγῳ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ποῦ ξέσπασε, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης Καλέκας διαφώνησε μὲ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο ὡς πρὸς τὶς ἀντιμαχόμενες παρατάξεις, καὶ δυστυχῶς ὑπαναχωρήσας ἐστράφη πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ κακοδόξου Γρηγορίου Ἀκινδύνου.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος, ὡς Ἱερομόναχος ἀκόμη τότε, **διέκοψε τὴν κοινωνία μὲ τὸν πατριάρχη**, ὡς ἐκπεσόντα στὸν ἀντι-ησυχασμὸ καὶ στὸν λατινισμό, καὶ βρέθηκε στὴν φυλακὴ περὶ τὸ 1343. Ἡ στάσις τοῦ Ἁγίου ἦταν κατὰ πάντα δικαιολογημένη καὶ Ὁρθόδοξη. Στὸν προαναφερθέντα «Ἁγιορειτικὸν Τόμον» εἶχε ἀναγραφῆ σαφῶς:

«Τὸν μὴ συμφωνοῦντα τοῖς Ἁγίοις καθὼς καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ μικρῶ πρὸ ἡμῶν Πατέρες ἡμῶν, ἡμεῖς τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν οὐ παραδεξόμεθα»²³.

Ὁ Ἅγιος ἦταν ἀπολύτως ἀληθῆς ὅταν ἔγραφε, ὅτι **«οἱ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τῆς Ἀληθείας εἰσί· καὶ οἱ μὴ τῆς Ἀληθείας ὄντες, οὐδὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἰσί... Μηδὲ γὰρ προσώποις τὸν Χριστιανισμόν, ἀλλ' ἀληθεῖα καὶ ἀκριβεῖα Πίστεως χαρακτηρίζεσθαι μεμνήμεθα»²⁴.**

Ὅταν οἱ Ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν Ἀλήθεια καὶ ἀντιτίθενται εἰς Αὐτήν, **παύουν νὰ ἐκπροσωποῦν τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Ἀλήθεια** καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν τὰ γνήσια τῆς Ἐκκλησίας τέκνα, τὰ ὁποῖα βιώνουν καὶ μαρτυροῦν τὴν Ἀλήθεια, νὰ ὑποτάσσωνται καὶ νὰ παραδέχωνται τοὺς ἀναξίους ἐκπροσώπους τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς²⁵, διότι ἐκπίπτουν ἀπὸ Αὐτήν.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὑπέστη τότε ἀκόμη καὶ «ἀναθεματισμὸν» (!) ἀπὸ τὸν πεπτωκότα λατινόφρονα πατριάρχη²⁶ καὶ τὴν σύνοδό του, χωρὶς ἐννοεῖται νὰ λάβῃ αὐτὸν ὑπ' ὄψιν του, παρέχων ἓνα σταθερὸ ὑπόδειγμα ἀντιμετωπίσεως παρομοίων καταστάσεων στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας διαχρονικά. **Οἱ ἀνίσχυρες καὶ ἄκυρες ποινὲς ὄσων ἐκπίπτουν ἀπὸ τὴν Ἀλήθεια καὶ ἀπλῶς κατέχουν τοὺς Θρόνους παρανόμως, δυναστικῶς καὶ ἀντικανονικῶς, συνιστοῦν διωγμὸν Πίστεως καὶ προσπορίζουν στέφανο Ὁμολογίας στοὺς διωκομένους Ὁρθοδόξους.**

***

Ἐν τούτοις, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1347 ἡ κατάστασις ἄλλαξε, τὰ πράγματα ἔλαβαν διαφορετικὴ τροπὴ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συγκληθῇ **νέα Σύνοδος** στὴν Κωνσταντινούπολι, ἡ ὁποία ἐπικύρωσε τὴν Σύνοδο τοῦ 1341 ὑπὲρ τοῦ Ἡσυχασμοῦ, καθήρεσε τὸν Λατινόφρονα πατριάρχη Ἰωάννη Καλέκα καὶ εὐφήμησε τὸν Ἅγιο, ὁ ὁποῖος ἐξελέγη Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης.

Τρίτη Μεγάλη Γενικὴ Σύνοδος συνεκλήθη τὸν Μάϊο τοῦ 1351 στὴν Κωνσταντινούπολι, ἐπὶ Πατριάρχου Ἁγίου Καλλίστου, μὲ συμμετοχὴ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου ὡς Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἀντιμετώπισε καὶ πάλι ἐπιτυχῶς τοὺς ἀντιησυχαστάς, πὸν τότε πλέον εἶχαν ἐπὶ κεφαλῆς τὸν λόγιο φιλόσοφο Νικηφόρο Γρηγορά, καὶ συνώψισε ἔξοχα τὴν ἡσυχαστικὴ δογματικὴ διδασκαλία. Αὐτὴ **συμπεριελήφθη** πλέον στὸ *Συνδικὸν τῆς Ὁρθοδοξίας*, τὸ ὁποῖο ἀναγινώσκεται τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας ἐκάστου ἔτους, καὶ ἔτσι περιεβλήθη ὑψιστο ἐκκλησιαστικὸ κῦρος.

Ἡ Σύνοδος αὐτὴ, ὁμοῦ μετὰ τῶν προηγουμένων τοῦ 1341 καὶ 1347, θεωρεῖται ὡς ἡ **Θ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας** (Ἡ' Οἰκουμενικὴ θεωρεῖται ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 879/880 ἐπὶ Μεγάλου Φωτίου)²². Καὶ ὅπως πολὺ ὀρθᾶ ἔχει παρατηρηθῇ, ὁποιαδήποτε Σύνοδος στὸ μέλλον, σκοπεύουσα νὰ λογισθῇ ὡς Πανορθόδοξος, ἡ ὁποία δὲν θὰ διακηρύξῃ πρωτίστως τὶς Ἡ' καὶ Θ' Οἰκουμενικὲς Συνόδους, ὥστε νὰ βαδίσῃ στὴν ὀργανικὴ τους συνέχεια, θὰ λογίζεται καὶ μόνον γιὰ τοῦτο ὡς **ψευδοσύνοδος**²⁷! Διότι αὐτὲς οἱ Σύνοδοι ἀποτρέπουν τὴν πλάνη, τὴν αἵρεσι, τὴν ἐκκοσμίκευσι καὶ τὸν Οἰκουμενισμό καὶ προτείνουν τὴν ἀληθινὴ Ἐνότητα, Κοινωνία καὶ Σωτηρία στὴν Ἀλήθεια τῆς ἀγίας Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, στὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ Σῶμα τοῦ Σωτῆρος μας Χριστοῦ.

Εἶθε δὲ αὐτὸ τὸ ἱερὸ χρέος νὰ ἐκπληρώσουμε ἐμεῖς, οἱ Χάριτι

Θεοῦ Γνήσιοι Ὁρθόδοξοι Χριστιανοί, στήν ἐπιθυμητή καί ἐπιδιω-
κομένη ἀπό ἡμᾶς **Μεγάλη Γενική Σύνοδο τῆς Γνησίας Ὁρθο-
δοξίας**, πρὸς καταδίκην ἀπὸ κοινοῦ τῆς συγκρητιστικῆς Οἰκουμε-
νιστικῆς κακοδοξίας καί διακήρυξιν τῆς θείας καί σωτηριώδους
Ὁρθοδόξου Ἀληθείας²⁸.

στ. Θεόσοφος Ποιμὴν Θεσσαλονίκης, Τελείωσις καὶ Μαρτυρία Αὐτοῦ

Ὁ Ἅγιος, ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, εἰσηλθε πανηγυ-
ρικὰ στήν πόλι του μόλις μετὰ τρία ὀλόκληρα ἔτη ἀποκλεισμοῦ
του, τὸ 1350, ἔνεκα τῆς ἀρνητικῆς στάσεως μιᾶς πολιτικοποιημέ-
νης ομάδος πολιτῶν, τῶν λεγομένων «Ζηλωτῶν» (καμμία σχέ-
σι μὲ τοὺς συγχρόνους Ἀντι-οικουμενιστὰς Ζηλωτὰς Ἁγιορείτας
Πατέρας), **κομίζων τὴν Εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ** καὶ οἰκοδομῶν καὶ
εὐεργετῶν τὸ Ποίμνιό του ποικιλοτρόπως.

Ἦταν κατὰ βάσιν Ποιμὴν προσευχητικός, λειτουργικός καὶ
μάλιστα διδακτικός (σῶζονται 63 θαυμάσιες Ὁμιλίαι του), μὲ κα-
θημερινή καὶ συστηματικὴ διδασκαλία στοὺς Ναοὺς τῆς πόλεως,
ἀλλὰ καὶ κατ' ἰδίαν, *γιὰ φυγάδενσι ἀπὸ τὶς ψυχὰς τοῦ Ποιμνίου
του κάθε κακίας, καὶ πλήρωσί τους μὲ σωτηριώδη γνῶσι καὶ χάρι.*
Διδάσκει γιὰ θέματα ὑψηλά, δογματικὰ καὶ ἠθικά, μὲ ἐξαιρετικὴ
σύζευξι τῆς ἡσυχαστικῆς καὶ μυστηριακῆς ζωῆς, ἐφ' ὅσον δὲν πα-
ραλείπει νὰ χειραγωγῇ τὸ Ποίμνιό του στήν νοερὰ ἡσυχία, στὰ
ἔργα τῆς ἀρετῆς καὶ ἀγάπης καὶ στήν συμμετοχὴ στὰ ἅγια Μυ-
στήρια, πρὸς θεραπείαν τῆς προσωπικότητος καὶ πνευματικὴ με-
ταμόρφωσι. Προτείνει τὴν ἄμεση σχέσι μὲ τὸ Θεό, τὴν *Ἐνεργειακὴ*,
ὄχι ἀπλῶς τὴν ἔμμεση καὶ ἠθικὴ· ἀποβλέπει στήν Θέωσι τοῦ ὅλου
ἀνθρώπου καὶ ὄχι ἀπλῶς στήν ἠθικοποίησι τῆς συμπεριφορᾶς.

Διασώζονται ἐπίσης ἐκπληκτικὰ Θαύματα, τὰ ὁποῖα ὁ Ἅγιος
ἐπιτέλεσε ζῶν καὶ μετὰ θάνατον.

Τὸ 1354 αἰχμαλωτίσθηκε ἐπὶ ἓνα περίπου ἔτος ἀπὸ τοὺς Τούρ-
κους, μὲ τοὺς ὁποίους μάλιστα διεξήγαγε σὲ κάποιες περιπτώ-
σεις -κατόπιν ἐπιμονῆς τους- *θεολογικοὺς διαλόγους*, μὲ πλήρη
ὁμολογιακὴ καὶ μαρτυρικὴ παρηρησία καὶ διάθεσι, ἀλλὰ ἡ πολὺ
ἐνδιαφέρουσα καὶ ἄκρως ἐπίκαιρη παρουσιάσι τους ἀποτελεῖ
θέμα εἰδικῆς διαπραγματεύσεως καὶ παρουσιάσεως, στήν ὁποῖαν
εὐχόμεθα σὺν Θεῷ νὰ προβοῦμε στὸ μέλλον.

Τὸ 1355, ὁ Ἅγιος κατενίκησε καὶ πάλι σὲ μία ἀκόμη ἀναμέτρη-
σι στήν Κωνσταντινούπολι τὸν αἰρετικὸ Νικηφόρο Γρηγορᾶ, καὶ

συνέχισε άφοσιωμένα τήν διαποιίμανσι του Ποιμνίου του έως τήν Κοίμησί του, τήν όποιαν είχε προείδει, στις 14 Νοεμβρίου του 1359. Έκοιμήθη σέ ήλικία 63 έτων από πάθησι των σπλάγχχνων, πλήρης ειρήνης και αγαλλιιάσεως, αναφωνών: «εις τὰ έπουράνια, εις τὰ έπουράνια!», και τó πρόσωπό του καταυγάσθηκε από τήν λάμψι του θείου Φωτός, για τó Όποιο τόσο άγωνίσθηκε σέ όλη του τήν ζωή, ώστε να διασφαλίση τήν βίωσι και όρθή Όμολογία Του, προς άπόλαυσίν Του αιώνίως²⁹.

Η τιμή του διαδόθηκε αυθόρμητα μεταξύ του Ποιμνίου άμέσως, ιδίως στην Θεσσαλονίκη και τήν Καστοριά, και μετά πάροδο 9 μόλις έτων, τó 1368, βάσει των πολλών του Θαυμάτων, διακηρύχθηκε και έπισήμως ή Αγιότητά του από τόν Μαθητή του και κύριο Βιογράφο του Θεσσαλονικέα Άγιο Φιλόθεο (Κόκκινο) Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως.

Η διδασκαλία του Άγίου Γρηγορίου και τó μήνυμά του διαδόθηκαν ευρύτατα σέ όλο τόν Όρθόδοξο κόσμο, στα Βαλκάνια και στην Ρωσία, οι δέ κατά πνεύμα Μαθηταί του διέσωσαν τήν Όρθοδοξία από τόν Παπισμό κατά τόν έπόμενο κρίσιμο ΙΕ' αι., με Ηγέτη τόν Άγιο Μάρκο Έφέσου τόν Ευγενικό, σέ όλη δέ τήν περίοδο τής Τουρκοκρατίας άντιστάθηκαν σέ κάθε έξανδραποδισμό και διέσωσαν τήν πνευματική και έθνική μας ταυτότητα.

Τόν ΙΗ' αι. μάλιστα ή σημειωθείσα *Φιλοκαλική Αναγέννησις*, με πρωτοργάτες τούς «Κολλυβάδες» Άγίους Μακάριο Κορίνθου Νοταρά και Νικόδημο Άγιορείτη, όπως και τόν ιερό Άθανάσιο Πάριο, τήν σεπτή μορφή του Άγίου Γρηγορίου Παλαμά είχαν έμβληματική, στόν άγώνα τους διαδόσεως του Ήσυχασμού και διασώσεως τής γνησίας Παραδόσεως τής Έκκλησίας εναντι τής άλλοτριώσεως των έτεροδόξων και τής εκκοσμικεύσεως.

***

Ό Άγιος Γρηγόριος μās προβάλλει τήν *Μετάνοια*³⁰ ως τρόπο ζωής, ή όποία αναφέρεται σέ μία βαθειά άλλαγή ζωής, σέ άγώνα άποστροφής τής άμαρτίας και έπιτελέσεως τής άρετης.

Η Μετάνοια άπαιτεί καρπούς: έξομολόγησι, κάθαρσι και νέα ζωή.

Η ειλικρινής *Έξομολόγησις* καθαρίζει τήν ψυχή από τὰ πονηρά πάθη και τήν καθιστά δεκτική Χάριτος. Είναι αναγκαία ή ύπακοή σέ Πνευματικό πατέρα, για λήψι πνευματικής ιατρείας και φυγάδευσι τής έμπαθούς και φιληδόνου ζωής.

Για τήν κάθαρσι τής ψυχής είναι αναγκαία ή καθημερινή προσευχή, ή όποία έπίσης διώχνει τὰ πάθη και έλκύει τήν θεία εύλογία.

Ἡ λειτουργικὴ ζωὴ καὶ ἡ μετοχὴ στὰ Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καθαίρει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν φέρει σὲ κοινωνία μὲ τὸν Θεὸ καὶ τοὺς συνανθρώπους του.

Κορυφαία ἐκδήλωσις τούτου, εἶναι ἡ συμμετοχὴ στὴν *Θεία Εὐχαριστία*, ὅπου κοινωνοῦμε καὶ μετέχουμε αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ! Μὲ τὴν *Θεία Κοινωνία* «**χρυσωνόμαστε**» καὶ «**θεωνόμαστε**», γι' αὐτὸ καὶ ἀπαιτεῖται ἀπὸ πρὶν κάθαρσις παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ μετὰ κάθε προφύλαξις, γιὰ διατήρησι τῆς θείας Δωρεᾶς. Ὁ θυσιαζόμενος Ἀμνὸς-Χριστὸς μᾶς ὑποδεικνύει **Ἀγάπη, Ταπείνωσι καὶ Ὑπακοή** καὶ μᾶς καθιστᾷ οὐρανίους, φοβεροὺς στοὺς δαίμονες, θαυμαστοὺς στοὺς Ἀγγέλους, αἰείζωνος, ὠραίους, ἐνδαιτήματα καὶ Ναοὺς τῆς Ἁγίας Τριάδος ³¹!...

***

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Κ' αἰ., κατακυρίευσε τὸ πνεῦμα τῆς ἐκκοσμικεύσεως, τῆς εὐδαιμονιστικῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως, τῆς ὅσο τὸ δυνατόν καλύτερης κοσμικῆς ἐξασφάλισεως καὶ ἀπολαύσεως τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ βέβαια τῆς ἀχαλίνωτης φιληδονίας.

Ἡ συνακόλουθη ἀδιαφορία στὴν Πίστι, εὐνόησε τὴν διάδοσι τοῦ σχετικισμοῦ, τοῦ δογματικοῦ μινιμαλισμοῦ, τοῦ συγκρητιστικοῦ Οἰκουμενισμοῦ μὲ τὶς σαρωτικὲς ἀλλαγὰς ποὺ ἐπέφερε καὶ ἐπιφέρει στὴν διάβρωσι τῶν συνειδήσεως καὶ στὴν Ἀποστασία ἀπὸ τὴν Ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸ τρόπο ζωῆς.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς μᾶς παρουσιάζει καὶ ἐνσαρκώνει τὴν ἀντίστροφη στόχευσι: **τὴν κατὰ χάριν Θεώσει τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία**, μακρὰν πάσης οἰκουμενιστικῆς σχετικοκρατίας, μὲ τὴν Ἀσκησι, τὴν Ἀρετὴ, τὰ Μυστήρια, τὴν Προσευχὴ καὶ τὴν Ἀγάπη. Δὲν ἐπαρκοῦν οὔτε ἠθικὲς μόνον ἐντολὲς καὶ νουθεσίαι, οὔτε ἀπλῶς θεωρητικὲς θεολογικὲς ἀναλύσεις καὶ ὁμιλίαι. Χρειάζεται **ΜΕΤΟΧΗ** τοῦ κάθε ἐνὸς στὸ ἐκκλησιαστικὸ γεγονός τῆς θείας ζωῆς τῆς Χάριτος· **Μετοχὴ στὴν ἄκτιστη Χάρι τοῦ Θεοῦ, Θεώσις ἐν ταπεινώσει, ὄχι αὐτοθέωσις ἐν ὑπερηφανείᾳ**³²!

Στὸν ἐγκεντριισμό, τὸν ἀτομισμὸ καὶ τὴν ἐπιδεικτικότητα τῆς σήμερον, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀγωνιώδη βιωτικὴ μέριμνα γιὰ τὴν ἐξασφάλισι τῶν ἀναγκαίων, ὁ Ἅγιος μᾶς προβάλλει τὴν ἀγωνιστικότητα, τὴν πνευματικὴ ἀνάτασι, τὴν ἐμπιστοσύνη στὴν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ, τὴν ταπείνωσι καὶ τὴν ἀγάπη.

Μᾶς ὁδηγεῖ ἀσφαλῶς **στὴν ὁδὸ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο στὸν Θε-**

**άνθρωπο, ἀπὸ τὸν ἀτομισμὸ στὴν κοινωνία, ἀπὸ τὴν διαίρεσι
καὶ τὴν διάσπασι στὴν θεία Ἐνότητα τῆς Ἀληθείας, ἀπὸ τὸ
σκότος στὸ Φῶς, ἀπὸ τὸ κτιστὸ στὸ Ἄκτιστο!**

Ἄς τὸν ἔχουμε χειραγωγό μας μὲ ἐμπιστοσύνη, ἄς προσκυ-
νοῦμε δὲ ὅσο πιὸ συχνὰ μπορούμε καὶ τὸ ἱερὸ Λεῖψανό του, τὸ
θησαύρισμα τῆς Θεσσαλονίκης, παρακαλοῦντες καὶ ψάλλοντες:

*Ἄγιε Γρηγόριε Θαυματουργέ, Θεσσαλονίκης τὸ Καύχημα, Κῆρυξ
τῆς Χάριτος, ἰκέτευε διὰ παντός σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Ἀμήν!*

Εὐχαριστῶ!

Παραπομπές

1. Βλ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Ἄπαντα τὰ Ἔργα, ΕΠΕ, τ. 6, Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 366: «Πρὸς Ἀκίνδυνον Λόγος Ἀντιρρητικός Ἐκτος», Γ, § 28.
2. Βλ. ΕΠΕ τ. 10, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 74, 76: Ὁμιλία ΚΓ', § 3.
3. Παναγιώτου Χρήστου, Ὁ Κῆρυξ τῆς Χάριτος καὶ τοῦ Φωτός, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, Κουφάλια Θεσσαλονίκης 1984, σελ. 31-21. Βλ. καὶ Ἱερομονάχου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ ὁ Ἀντίπαπας Ἅγιος Μᾶρκος Ἐφέσου, ἔκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 1981, σελ. 56-57.
4. Βλ. Παναγιώτου Χρήστου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 41, καὶ Ἱερομονάχου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 67-68.
5. Βλ. ἐνδεικτικὰ Jean Meyendorff, Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Ὁρθόδοξη Μυστικὴ Παράδοση, ἔκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1983, σελ. 72-89: «Ὁ Βυζαντινὸς Ἠσυχασμὸς στὸ ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα».
6. Βλ. ΕΠΕ τ. 2, Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 122: «Λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶν Ἠσυχασόντων», 1, 2, § 2.
7. Αὐτόθι (1, 3, § 27), σελ. 208.
8. Ἰωάν. ιδ' 23.
9. Β' Πέτρ. α' 4.
10. Βλ. Vladimir Lossky, Ἡ Μυστικὴ Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 96.
11. Ματθ. ε' 48.
12. Ματθ. ιγ' 43.
13. Βλ. ΕΠΕ τ. 2, σελ. 242: «Λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶν Ἠσυχασόντων», 1, 3, § 43.
14. Βλ. ΕΠΕ τ. 1, σελ. 184: «Λόγος Ἀποδεικτικὸς Δεύτερος, Περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», §§ 2-3.
15. Ἰωάν. ιε' 26.
16. ΕΠΕ τ. 1, σελ. 76: «Λόγος Ἀποδεικτικὸς Πρῶτος, Περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», Πρόλογος.
17. Βλ. ΕΠΕ τ. 1, σελ. 572: «Λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶν Ἠσυχασόντων», 3, 1, § 3. Βλ. καὶ Πρωτ. Θεοδώρου Ζήση, Θεολόγοι τῆς Θεσσαλονίκης, Πατερικὰ 4, ἔκδ. «Βρυέννιος», Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 99.
18. Βλ. Ἱερομ. Ἀμφιλοχίου Ράντοβιτς, Τὸ Μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν Ἅγιον Γρηγόριον Παλαμᾶν, Ἀνάλεκτα Βλατάδων 16, ἔκδ. Πατερικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 160-161.
19. ΕΠΕ τ. 1, σελ. 86: «Λόγος Ἀποδεικτικὸς Δεύτερος, Περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», § 4.
20. Βλ. Αρχιμ. Σπυρίδωνος Μπιλάλη, Ὁρθοδοξία καὶ Παπισμὸς, τ. Β', ἔκδ. «Ὁρθο-

- δόξου Τύπου», Αθήναι 1969, σελ. 135. Αρχιμ. Πλακίδα Deseille, *Ἡ πορεία μου πρὸς τὴν Ὁρθοδοξία*, ἐκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1986, σελ. 126. Philip Sherrard, *Ὁ Παπισμός, ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Σχίσμα*, ἐκδ. Πεμπτουσία, Αθήνα 1992, σελ. 106.
21. Βλ. ἐνδεικτικὰ ΕΠΕ τ. 1, σελ. 574: «*Λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς Ἡσυχάζοντων*», 3, 1, § 3 καὶ αὐτόθι, σελ. 350: 2, 2, § 2.
22. Βλ. Ἐπισκόπου Γαρδικίου Κλήμεντος, *Οἱ Ἡσυχαστικὲς Σύνοδοι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ὡς ἡ Θ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας* (Νοέμβριος 2012), ὅπου ἀνάλυσις καὶ βιβλιογραφία ([www.hsir.org/pdfs/2012/12/05/20121205aHsychastSynodoi-11-12.pdf](http://www.hsir.org/pdfs/2012/12/05/20121205aHsychastSynodoi-11-12/20121205aHsychastSynodoi-11-12.pdf)).
23. ΕΠΕ τ. 3, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 514. Βλ. καὶ Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσίου, *Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, Ἅγιον Ὄρος-Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 161. Βλ. καὶ Αρχιμ. Ἱεροθέου Βλάχου, *Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ὡς Ἁγιορείτης*, ἐκδ. Ἱερὰ Μονὴ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), 1992, σελ. 307.
24. ΕΠΕ τ. 3, σελ. 608: «*Ἀναίρεσις γράμματος Ἰγνατίου*», § 3.
25. Βλ. Γεωργίου Μαντζαρίδη, *Παλαμικά*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 196-198.
26. Βλ. Παναγιώτου Χρήστου, *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, στὴν «*Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*», τ. Δ', ἐκδ. Α. Μαρτίνου, Αθήναι 1964, σελ. 779. Βλ. καὶ Αρχιμ. Νικολάου Χ. Ἰωαννίδη, *Ἡ Παλαμικὴ Θεολογία*, στὸ *Θεολογία καὶ Γραμματεία ἀπὸ τὸν Θ' αἰῶνα καὶ ἐξῆς*, ἐκδ. ὄργ. Π. Κυριακίδη Α.Ε., Αθήνα 2007, σελ. 27.
27. Βλ. Πρωτ. Γεωργίου Μεταλληνοῦ, *Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς Πατέρας τῆς Θ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Μεγάλου Μετεώρου, 2009, σελ. 29.
28. Βλ. Κοινὸ Ἐκκλησιολογικὸ Κείμενο ἀπὸ Μαρτίου 2014: «*Ἡ Γνησία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία Ἐναντι τῆς Αἰρέσεως τοῦ Οἰκουμενισμοῦ - Θέματα Δογματικὰ καὶ Κανονικὰ*» καὶ μάλιστα τὸ Κεφ. Ζ': «*Πρὸς σύγκλησιν Μεγάλης Συνόδου τῆς Γνησίας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*» (περιοδ. «*Ἡ Φωνὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*», ἀρ.φ. 979/ Μάρτιος-Απρίλιος 2014, σελ. 9-17).
29. Βλ. Παναγιώτου Χρήστου, *Ὁ Κῆρυξ τῆς Χάριτος καὶ τοῦ Φωτός*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 137, καὶ Ἱερομονάχου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 188.
30. Βλ. Ανέστη Κεσελόπουλου, *Πάθη καὶ Ἀρετὲς στὴ Διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, ἐκδ. Δόμος, Αθήνα 1986, σελ. 79 ἔ.
31. Βλ. ΕΠΕ τ. 11, σελ. 395-422: *Ὁμιλία ΝΣΤ'*.
32. Βλ. Γεωργίου Ἰ. Μαντζαρίδη, *Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς στὴν Ἱστορία καὶ τὸ Παρόν*, στὸ *Πρακτικὰ Διεθνῶν Ἐπιστημονικῶν Συνεδρίων Ἀθηνῶν καὶ Λεμεσοῦ (γιὰ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ)*, ἐκδ. Ἱερὰ Μεγίστη Μονὴ Βατοπαιδίου, Ἅγιος Ὄρος 2000, σελ. 58-59.